

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <http://www.researchgate.net/publication/277610925>

Sosyal Risk Altındaki Çocuklar, Gençler ve Yaşlılar

ARTICLE · APRIL 2005

DOWNLOADS

14

VIEWS

14

4 AUTHORS, INCLUDING:

[Bekir Türkmén](#)

Gediz University

6 PUBLICATIONS 1 CITATION

SEE PROFILE

SOSYAL RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR, GENÇLER VE YAŞLILAR

Bekir TÜRKMEN

Gazi Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Kastamonu.

Özet

Bu çalışmada; Sosyal Hizmetlerin tanımı, Türk tarihinde kimsesiz çocuk, genç ve yaşlılara verilen hizmetler, bugünkü durum, yasal çerçeve, sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

THE CHILDREN, YOUNGSTERS AND ELDERS UNDER SOCIAL RISK

Abstract

In this study, the definition of the Social Services, the services provided for children, youth and elders without families and protection are mentioned as well as the current situation, the legal environment and problems and the solutions.

Giriş

Sosyal hizmetlere bir bütünlük içinde bakıldığı zaman kamu refahı hizmetlerinin bir parçası olduğu görülür. Anayasamızın 2. Maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal devlet olduğuna dair bağlayıcı hüküm yer almaktadır. Bu hüküm Devlete; bireylerinin ihtiyaçlarını sağlaması, fakirlik ve eşitsizlikleri asgariye indirmesi, vatandaşlarının insan onuruna uygun yaşayabilmesi ve yarın endişelerinin azaltılması için gerekli önlemleri alması ve hizmetleri vermesi sorumluluğunu yüklemektedir.

Sosyal Hizmetler; günlük hayatta kullanılan veya çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarının diğer birimler içine yerleştiremediği hizmet alanları için kullandığı terimden farklı olarak spesifik ve mesleki bir anlam içermektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun da benimsediği "Sosyal Hizmetler"; kişi ve ailelerin kendi bünye ve şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal problemlerinin önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü " , ifade etmektedir.

Sosyal hizmetler, sosyal yardım hizmetleri, sosyal güvenlik ve sigorta hizmetleri ile kişi ve aileye yönelik hizmetler, sonuçları itibariyle sosyal adaletin sağlanmasına yönelik hizmetlerdir.

Sosyal Hizmetlerin Tarihi Geçmiş

Batı'daki Türk Tarihinin ünlü uzmanlarından Leen Cahun “Başka milletlerin aksine olarak Türklere halkı besleyen, giydiren ve nakdi yardımda bulunan (harçlık veren) hakandır. Onlarda vergi demek, halkın genel masrafı demektir. Eğer hakan artık yurttaşlarının gelirlerini sağlayamayacak duruma gelirse, onlara izin verir Onlar da gidip nafakalarını başka bir hakanın bayrağı altında ararlar. Türk hakanının gece uyumaması ve gündüz dinlenmemesi, yalnız fakirleri besleyip, giydirmek için değildir. O Türk'ün şöhreti ve milletin şan ve şerefi için gece-gündüz çalışmış ve çarpışmıştır.”⁽¹⁾

Milattan Önce 1280 yılında Etilerin çocuk koruma ile ilgili ilk vakfı kurduğunu, M.Ö 12. Asırda da Uygurlar tarafından benzer nitelikte ikinci vakfın kurulduğunu görüyoruz. Sümer ve Hun devletlerinin de Moğol istilasına kadar benzer çalışmalar yaptığını ve vakıflar marifetiyle hizmetler verdiğini biliyoruz.⁽²⁾ Moğol istila, tahrip ve kıtallerinden kaçan Necmeddin Razi Kayseri'ye gelir ve Sultan Alaeddin'in hizmetine girer. Bu münasebetle müslümanlar emniyet, asayiş ve huzuru Selçuklu hanedanının mübarek sancağının gölgesinde bulurlar. Bu dindar padişahlar zamanında yapılan medreseler, hanekâhlar, kervansaraylar, hastaneler ve diğer hayır müesseseleri hiçbir devirde vücuda getirilmemiş; alimlere, zahidlere ve halka gösterilen himaye ve şefkat, girişilen gazalar ve kazanılan zaferler hiçbir zamanda vuku bulmamıştır.⁽³⁾

Sosyal yardımlaşma, iş bölümü, işbirliği, paylaşma, meslek edinme, meslek ahlakı ve toplumsallaşma açılarından “ahilik”, “lonca” ve “yaren” uygulamalarından söz etmek gerekir. Bu çerçevede Anadolu'nun nasıl Türkleşip İslamlaştığını hatırlayabiliriz. Tarih Kılıç Arslan'ın tabeasına baba şefkatiyle muamele ettiğine, hür fikirli ve açık görüşlü bir hükümdar olduğuna şahadet etmektedir.⁽⁴⁾ Bu nedenle **Devlet baba** anlayışı Türk devlet geleneği ile doğrudan ilişkilidir.

Osmanlı Devleti'ndeki sosyal hizmetler Selçuklu devrinin devamı niteliğindedir. İlk Osmanlı tarih yazarlarından Neşri “Osman Gazi gayet salih, müslüman kişiydi ve adeti idi kim üç günde bir taam pişirip fukarayı ve sülehayı cem edip taam ederdi ve yakıncıklarını giydiren donatırdı, dul ve avretlere daima sadaka verirdi⁽⁵⁾. Zekattan başka, sosyal yardım teşkilatı şeklinde vakıfları görmekteyiz. Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından yurdumuza gönderilen **Miss Hersey**'in söylediği şu sözler çok anlamlıdır. “**Burada ömrümün sonuna kadar otursam, her gün yeni yeni birçok şeyler öğreneceğime şüphe yok. Dünyanın hiçbir yerinde bu konular bu kadar işlenmemiştir.**”

Sosyal yardım ve sosyal sigorta sınırlarını aşan ve bugünkü anlamı ile sosyal güvenlik ve sosyal refah hizmetlerini birleştiren vakıfların gördüğü hizmetler; Eğitim-öğretim, sanat-kültür, sağlık, spor, sosyal hizmetler (Hayatı korumak, kurtarmak, güzelleştirmek, sosyal bünyeyi geliştirmek ve sarsıntılardan korumak... maksadını gözeten çeşitli yardımlaşma ve dayanışma tezahürleri.), ulaştırma, iktisat, milli savunma, hayratın tamiri-ihyası ve diyanî

¹ İ.Hakkı Danişmend; *Garb Menbalarına Göre Eski Türk Demokrasisi*, İstanbul, 1964, s.13

² Bekir Türkmen; *Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri*, *Türk İnkılap Tarihi Ens.*, Ankara, 1987, *Basılmamış Doktora Tezi*, s.2-3

³ Osman Turan; *Selçuklular Zamanında Türkiye (1071-1318)*, İstanbul, 1971, s.392

⁴ Bekir Türkmen; *y.a.g.e.*, s.5

⁵ Aydın Taneri; *Türk Devlet Geleneği, Dün-Bugün*, Ankara, 1981, s.235

hizmetler. Halim Baki Kunter vakıflar yolu ile yapılan sosyal ve iktisadi tesisleri; camiler, mescidler, namazgahlar, mektepler, medreseler, kütüphaneler, dergahlar, darüşşifa ve hastaneler, aşevleri, kervansaraylar, çeşmeler, su yolları ve tesisleri, yollar, köprüler, deniz fenerleri, kale ve istihkamlar, spor saha ve tesisleri, mesireler, dul ve yetim evleri, emzirme ve büyüme yuvaları, kışın tehlikelerle dolu olan yüksek dağlarda ve geçitlerde can kurtarma istasyonları mesabesinde barmaklar şeklinde sıralamaktadır. Bu tesislerle kış aylarında kuşların beslenmesinden, hasta ve garip leyleklerin bakım ve tedavisine, bayram günlerinde şehir ve kasabalarda top atılarak çocukların sevindirilmesine, halkın neşe ve sevincinin artırılmasına, evlatlıkların hırpalanıp azarlanmaması için kırdıkları kap ve kacağın tazmin edilmesine, yoksul kızlara çeyiz verilmesine, düğünlerinin yapılmasına; çalışamayacak kadar yaşlanan sanat erbabı ve işçilere yardım için fonlar tahsis edilmesi gibi hizmetler vakıflar yoluyla uygulanmıştır.⁽⁶⁾

Somut bir örnek olması bakımından Fatih İmâret-i vakfiyeleri üzerinde durulabilir. Bu vakfiyeler, İstanbul'un Bizanslılar zamanındaki binalarını, çarşı ve pazarlarını, abidelerini anlamak için emsalsiz vesika ve uygulamalardır. Bu vakfiyelerin gelirleri ile muhtaç çocuklara yemek dağıtıldığını, okul kütüphane ve sıbyan okulları açıldığını buralarda fakir, kimsesiz çocukların bakım ve eğitimlerinin sağlandığını bilmekteyiz.

Kapalıçarşıdaki esnaf çıraklarını din farkı gözetmeksizin okutmak ve babasız fakir çocuklara eğitim vermek gayesi ile açılan ve ders araçlarının bedava verildiği **Darüşşafaka**'da bir sosyal hizmet müessesesidir.

Filiyata geçmese bile yönetim anlayışındaki duyarlılığa örnek olmak üzere **Dârülhayr-i Âli** üzerinde de durulabilir. 6 yaşında yetim bir çocuk; okumak-yazmak ve bir sanat öğrenmek üzere kendisinin bir mektebe verilmesini bir arzuhalle padişahın (II.Abdulhamid'den) istemiş, padişah bu yaştaki Müslüman ve Türk çocuklarının barındırılıp okutulması, hayatlarını kazandıracak sanat ve meslekleri öğretecek bir müessesenin mevcut olmayışını ve halbuki Müslim ve Türk olmayan unsurların bu yolda birçok müesseseleri bulunduğunu görerek İslam ve Türk çocukları için de böyle bir müessesenin yapılması esbabının teminini Bâb-ı Âli'ye emretmiştir. Maarif Salnamesi'nin 4.Cildinde okulun yer aldığını, binasını ve yöneticilerini (Müdür-Haydar-i Zade İbrahim Efendi) gördüğümüz halde açılmamıştır. Buradaki Âli sıfatı tahsilin derecesini değil, müessesenin hükümdara mensubiyetini ifade etmektedir

Osmanlı'nın I.Cihan Harbi'ne girmesi, harbin getirdiği sefalet, açlık, istilaya uğrayan yerlerdeki çocukların himayesinin zarureti Dârüleytâmı doğurmuştur. Bilhassa şark vilayetlerindeki binlerce erkek ve kız çocuğunun bakımı, eğitimi ve bir meslek edindirilmesi için İngiliz, Fransız, Rus ve İtalyanların bıraktığı mektep ve müesseselere el konulup bunlar dârüleytâm yapılmıştır. Bu devrin dârüleytâmlarını mali bakımdan desteklemek üzere de "**Evladı Şüheda Vergisi**" konulmuştur. Kazım Karabekir Paşa Sivas ve doğu illerinde yaptığı tespit ve değerlendirmelere bağlı olarak gerekli önlemleri almış ve hizmetlerde bulunmuştur. İsmet Paşa Karabekir'in bu hizmetlerinden dolayı mağrur olduğunu ifade etmiştir. Küçük Mecmua'da Gökalp tarafından yayınlanan Diyarbekir Dârüleytâmı'nın Sünnet İlahisi'nin Başlangıç Kısmı⁽⁷⁾ :

⁶ *Taner Karahasanoğlu; Türkiye'de Sosyal Güvenlik Çıkmazı, İstanbul, 1973, s.39*

⁷ *M.Kaplan, İ.Enginün, B.Emil, N.Birinci, A.Uçman; Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, C.II, İstanbul, 1981, s.1020*

İlâhi! Sen yetimleri seversin,
 Öksüzlere anne, bize pedersin;
 Susuz ölen şehitlere kevsersin...
 Sen ümitsiz bırakmazsın şehidi:
 Her şehidin bir yetimde ümidi..
 Bir taşına feda olup her biri
 Kurtardılar Edirne'yi, İzmir'i
 Ölü biziz. Onlar arşta hep diri:
 Onlar senin didarını görürler
 Habibini gülzârını görürler.
 İlâhi! Sen mümkün ettin muhâli
 Avrupa'ya alkışlattın hilâli
 Başımızdan eksik etme Kemal'i.

Anadolu'da teşekkül eden Milli Hükümet dârüleytâmları Maarif Vekaleti'nden alarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın sorumluluğuna vermiştir.

Tıbbi ve Psikiyatrik vakaların bakım ve tedavilerinin gerçekleştirildiği **Bîmârhâne**'ler,

Zamanın şart ve imkanlarına göre ocak veya soba ile ısıtılan, yiyeceklerin pişirilip muhtaçlara yedirildiği, ilaç verilip nekahatin sağlandığı **Tâbhâne**'ler,

Pratiğe ve gözleme dayanan, sağlıkla ilgili bilgiler veren hastaları tedavi eden, zaman zaman Dârüssıhhi, Dârülafiye, Dârürraha, Dârültıb, Bimaristan, Bîmarhane, Tâbhane, Nekahathane ve sonunda hastane adını alan Dârüşşifa'lar,

Misafirhane anlamına gelen **Mihmânthane**'ler ,

Ve Osmanlı'dan günümüze hizmetlerini sürdüren ve halen İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan **Dârülaceze** de birer sosyal hizmet müessesesidir. Dârülaceze; fakir ve düşkün kimselerin, çocukların, engelli kadın ve erkeklerin dilenmesini önlemek ve bunları topluma kazandırmak için kurulmuştur.1895'te çıkarılan Dârülaceze İç Tüzüğü'nün II. Faslı'nda sokaklarda yatıp kalkan, dilenen, kudretsiz kişilerin zaptiye veya polis tarafından **tatlılıkla incitilmeden** toplanması emredilmektedir. Bu hüküm insana verilen değer ve beşeri ilişkiler açısından oldukça manidardır.⁽⁸⁾

Çocuk Esirgeme Kurumu (Himâye-i Etfal Cemiyeti)

I.Dünya Savaşı sonrasında yürütülen Milli Mücadele sırasında Atatürk'ün binlerce, onbinlerce Türk çocuğunu kurtaran ve toplumumuzun geleceğini güvenli hale getiren spesifik olarak iki uygulamadan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi; toplumun yarını demek olan çocuklarla ilgili olarak 10 Haziran 1921 tarihinde Türkiye'deki korunmaya muhtaç çocukların tamamını içeren ve merkezinin Ankara'da olmasını istediği Himâye-i Etfal Cemiyeti yani Çocuk Esirgeme Kurumu'nun açılması direktifini vermiş ve konuyu yakından izlemiştir. Merkezi Ankara'da olmak üzere ihyaen tesis tarihi

⁸ Bekir Türkmen; a.g.e., s.90

30.6.1921'dir. Atatürk, Milli Mücadele'nin çetin şartları içinde bundan 15 gün sora da Maarif Kongresi'ni toplamıştır.⁽⁹⁾

Mütevazı bir odada kurulan Himâye-i Etfal Cemiyeti'nin bağlı kuruluş sayısı 15 yılda 189'a çıkmıştır. Bu süre içindeki hizmetler, ana kucağı uygulamalarından süt damlası uygulamalarına kadar kayıt altındadır. Bu kurumdan yardım alanların sayısı 1922'de 2334 iken 1937'de 300.000'lere ulaşmıştır. Konu ile ilgili çalışmalar bununla kalmamış, 1949 ve 1957 yıllarında korunmaya muhtaç çocukları koruma kanunları çıkarılmıştır. Görüldüğü gibi toplumumuz ve onu işler hale getiren devlet bu çocuklara daima kucak açmıştır.

Korunmaya muhtaç çocukları; dinî yönden mimlemenin, onları küçücük yaşta mahkûm etmenin, bilim, din ve insaf ölçüleriyle bağdaşmadığını vurgulamakta yarar vardır. Kaldı ki bu çocuklar İslâm Dini'ne göre dünyaya tertemiz gelmektedir. İslâm'da kimsenin günahkâr olarak doğduğu kabul edilmez.⁽¹⁰⁾

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Korunmaya muhtaç çocukları koruma birlikleri, belediyeler, il özel idareleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyelerinde oldukça dağınık olan kamu sosyal hizmet uygulamaları, 24.5.1983 tarihinde kabul edilen 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile planların hedefleri doğrultusunda tek çatı altında toplanmıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 81 ildeki; il sosyal hizmet müdürlükleri, 84 çocuk yuvası, 107 yetiştirme yurdu, 63 huzurevi, 13 kreş ve gündüz bakımevi, 54 bakım ve rehabilitasyon merkezi, 58 toplum merkezi, 31 çocuk ve gençlik merkezi ve 4 yaşlı danışma merkezi marifetiyle sosyal hizmet vermektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 2000 yılı verileri dikkate alındığında;

Çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, kreş ve gündüz bakımevi, rehabilitasyon merkezi, koruyucu aile ve evlat edinme yoluyla hizmet verdiği insan sayısı 33.997'dir. Hizmet veren personel sayısı ise 17020'dir. 1.99 çocuğa 1 personel düşmektedir. ⁽¹¹⁾ Yeme, içme, barınma, ısınma, aydınlanma, giysi, iletişim, tefrişat v.b. giderlerin de buna eklendiği düşünüldüğünde çok pahalı bir bakım ve eğitim uygulaması ortaya çıkmaktadır.

Çocuk Yuvaları ve Çocukların Korunması

2828 Sayılı Kanun'a göre Korunmaya muhtaç çocuk;
Beden, ruh ve ahlâk gelişmeleri tehlikede olup;
Ana ve babasız,
Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

⁹ Bekir Türkmen; "Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XV, Temmuz 1999, Sayı:44, s.701

¹⁰ Bekir Türkmen; "Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi", Türk Yurdu, Cilt 10, Sayı:32, s.36

¹¹ D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı, 2001, s.225

Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuktur.

Bizim tarihimizdeki korumaya muhtaç çocuklarla ilgili müessese, hizmet ve uygulamalar konusu üzerinde geniş olarak durmuştuk. Şimdi ise bu hizmetler; çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk merkezleri, koruyucu aile ve evlat edinme yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Bizim devlet geleneğimiz ve dinimiz bize bu konuda duyarlı olmamız gerektiğini gösteriyor. Kur'an-ı Kerim'de (Nisa S.Ayet:10) "Yetimlerin mallarını zulmen (haksız olarak) yiyenler karınlarına ancak bir ateş yerler ve yakında alevli ateşe gireceklerdir."⁽¹²⁾ (Duha S.Ayet 9-10) "Sakın yetime kahretme. Sâili azarlama", (Mâûn S.Ayet 1-3)"Ceza ve hesap gününü yalan sayanı görüp bildin mi? Öyle bir kimsedir ki, öksüzü iter, hor görür, ihmal eder, yoksulu doyurmak için başkalarını da teşvik etmez."⁽¹³⁾ Peygamber Efendimiz "Ben ve yetimin işlerini deruhte eden kimse, Cennet'te şöylece beraber bulunacağız, buyurdular ve şehadet parmağı ile orta parmağını işaret ettiler."⁽¹⁴⁾

Yaşlı Refahı ve Yaşlı Bakım Hizmetleri

Bilindiği gibi bu hizmetler de; huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı danışma merkezleri, belediye, vakıf ve gerçek kişilere ait huzurevleri aracılığı ile verilmektedir. Anayasamızın 61. Maddesinde sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler sayılırken 3. Fıkrasında da "Yaşlıların devletçe korunacağı" hükmü yer almaktadır. Türk devlet geleneğine bağlı olarak hizmet devleti ve devlet baba uygulamaları üzerinde de kısaca durmuştuk.

1 Aralık 1921'de Atatürk; "Millete efendilik yoktur, hadimlik vardır. Bu millete hizmet eden onun efendisi olur." demek suretiyle millete hizmet etmenin önemini vurgulamış ve " Milletten çok şey talep etmemeliyiz. Hizmet edenler namus vazifelerini ifa etmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır." Demek suretiyle hizmetin elinde yetki ve makam olanlar için bir namus borcu, millet için de bir hak olduğuna işaret etmiştir. ⁽¹⁵⁾ Yine M.Kemal'in "Mazide muktedirken bütün kuvvetiyle çalışmış olanlara karşı minnet hissi duymayan bir milletin istikbale güvenle bakmaya hakkı yoktur." değerlendirmesi unutulmamalıdır.

Yaşlılık hemen hepimizin idrak edeceği bir gelişim dönemidir. Yaşlılar daha önceki hayat dönemlerinde toplumsal hayata ve ülke ekonomisine az veya çok katkıda bulunmuş saygıya layık insanlardır. Yaşlılıkta fizyolojik bakımdan gerilemeler olduğu gibi zihinsel ve sosyal bakımdan da gerilemeler olmaktadır. Renk kaybı, yüksek frekanslı sesleri duyma güçlükleri, dokunma duyusundaki gerilemeler, koku ve tad almayla ilgili sorun ve gerilemelerden söz edilebilir. Öğrenmeye daha çok zaman ayırmaları gerekmektedir. Bunlara bağlı olarak gelir ve iş kaybı da söz konusudur.

¹² A.Fikri Yavuz; *Kur'an-ı Kerim ve Meali Âlisi, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul, s.85*

¹³ Riyazüssalihîn ve Tercemesi; 1.Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972, s.305

¹⁴ Riyazüssalihîn ve Tercemesi; a.g.e., s.308

¹⁵ Bekir Türkmen; *Yaşlı Refahı ve Eğitim İlişkileri, Türk Yurdu, C.10, Sayı:35, s.40*

Sorular ve Sorunlar

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili olarak;

Oldukça pahalı bir bakım ve eğitimin söz konusu olduğu ve sonucundan yeterince emin olamadığımız müessese bakımı uygulaması devam etmelidir?

Adı üzerinde yetiştirme yurtları ve yuvalarda; yetiştiren yönetici, yetiştiren sosyal çalışmacı, yetiştiren öğretmen, yetiştiren psikolog, yetiştiren anne ve bakıcı v.b. nitelikli personel istihdam edebili yomuyuz?

Yetiştiren olarak nitelediğimiz ve istihdam ettiğimiz personel eski, modası geçmiş yaklaşımlarla mı yoksa çağın ve çocukların gelişimsel özelliklerini dikkate alarak mı hizmet veriyorlar?

Personel; birlikte öğrenme ve birlikte kazanma becerisi gösterebiliyor mu?

Çocukların, psiko-sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayabiliyor muyuz?

Çocukların, kişilik gelişimleri için yeterli katkıyı sağlayabiliyor muyuz?

Koyucu aile ve evlat edinme uygulamaları bu haliyle mi kalmalı, yoksa geliştirilmeli midir?

Maddi yoksunluk içinde olan aileleri; çocuklarının bakım ve eğitimini baz alarak maddi yönden mi destekleyelim?

Soru listesi uzatılabilir. Şunu unutmamak gerekir ki; **”Öğrenme şans eseri başardığımız bir şey değildir. Gayretle aranmalı ve özenle yapılmalıdır.”**(Abigail Adams, 1780), (¹⁶)

Yaşlılara Götürülen Hizmetlerle İlgili Olarak;

Demokratik hedefler ve uygulamalar konusunda daha etkin bir şekilde yaşlılardan nasıl yararlanalım?

Yaşlıları gelişimsel kayıpları konusunda bilinçli hale nasıl getirelim?

Yetişkinleri, yaşlılık dönemine nasıl hazırlayalım?

Yaşlanan nüfusu iş hayatında mı tutalım?

Yaşlı huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezlerini mi arttıralım?

İhtiyaç duyan yaşlılara evde bakım projesi mi uygulayalım?

Yaşlı ve muhtaç olanların ailelerini mi destekleyelim?

Soru listesi burada da uzatılabilir. Hz.Peygamber “Ana ve babaların ihtiyarlık zamanlarında bunlardan birine veya her ikisine yetiştire (bunlara layık olduğu hürmette bulunmadıklarından dolayı)Cennet’e giremeyen kimsenin burnu yerde sürünsün, diye üç kez tekrarlamıştır.”, Yine Peygamberimiz, Abdullah b.Amr b.el-Âs’a hitaben, Anne ve babandan hayatta bulunanlar varmı diye sorup evet cevabı alınca “

- Allah’tan ecir bekliyormusun? Buyurdu. O:
- Evet, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz;
- Öyleyse ana ve babana dön, onlara iyi bak”, buyurdu.(¹⁷)

¹⁶ Chip R.Bell; Yetiştiren Yöneticiler, KalDer Yayınları, No:19, İstanbul, 1998, s.26

Kimsesiz; bakım ve eğitime muhtaç çocuk, genç ve yaşlılarla ilgili bazı soru ve sorunları tespit ettik. Bu sorun ve sorulara doğru cevap almak için ehliyetli, liyakatli, sosyal hizmetler alanına vakıf, akademik yeterliği olan, yetiştiren yöneticilere ihtiyaç vardır. Aksi Tutum ve uygulamalar; Türk devlet geleneğine, Sosyal devlet ve sosyal refah ilkelerine, modern yönetim ve ihtisasa saygı anlayışına aykırı olacaktır.

Allah “**Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?**” sorusunu keyfilikleri önlemek için sormaktadır.

Güncel Sorun; Sokak Çocukları

Türkmen’e göre;

- Zorunlu eğitim veya orta öğretim çağında olup da çalıştırılan veya çalışmak zorunda olan çocuklar,
 - Zorunlu ihtiyaçlarını çöp toplayarak ve dilenerek karşılamaya çalışan çocuklar,
 - Sokakta çalıştırılan (boyacı, tartıcı, oto temizlikçileri, simitçi) çocuklar,
 - Parçalanmış veya kriz halindeki aile çocukları,
 - Sokak çeteleri,
 - Alkol ve uyuşturucu bağımlısı olanlar veya böyle bir aileye mensup olanlar,
 - Ailesi tarafından istismar edilen çocuklar,
 - Çok çocuklu aile çocuklarından ailenin kontrol alanı dışına çıkan çocuklar,
- sokak çocukları** olarak nitelenebilir.⁽¹⁸⁾

Olası Nedenler ve Çözüm Önerileri

1. Aileden Kaynaklanan Sorunlar

Bakım, sevgi ve şefkat ihtiyacı yeterince çocuk, genç ve yaşlılara verilememekte, bu üyeler kendilerini birincil, samimi, himayeci niteliğe sahip olması gereken sıcak aile ortamının dışında bulmaktadırlar. Aradığı maddi ve manevi mutluluğu ailede bulamayanlar kendilerini sokakta, köprü altlarında, kahvehane v.b. yerlerde bulmaktadırlar. Aile kamu refahı programlarıyla yeterince desteklenememektedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmek suretiyle sorunlu insanlar için çekicilik özelliği azalmaktadır.

- a) **Kusurlu Aile Tutumları:** Rollerine hazır olmayan, ailenin işlevleri ve öneminden habersiz üyelerin kurduğu aileler kendi sorunlarını kendisi yaratır. Çocuk bakıcılığı rolüne yeterince hazır olmayan aileler üyelerinin sevgi ve şefkat ihtiyacını karşılayamaz. Sevgi ve şefkat ihtiyacı yeterince karşılanamayan çocuklar; anne, baba ve kardeşlerden zamanla kopmaktadır. Bu ihtiyaçlarına cevap bulduğunu sandığı ortamları tercih etmeye başlamaktadır. Bunda; istenmeyen çocuk olma, aşırı koruyuculuk, baskı, dayak, tehdit, kovma, aşağılama, oyun çağındaki çocukları oyundan yoksun bırakma gibi uygulamalar etkili olmaktadır. Ailelerin kimi kez bunları çocuklarının iyiliği için yapılması gereken şeyler olarak algıladığını görürüz.

¹⁷ Riyazüssalihîn ve Tercemesi; a.g.e., s.350, 354

¹⁸ Bekir Türkmen; “ Sokak Çocukları ve Eğitim “, Milli Eğitim, Sayı:135, Ankara, 1997, s.42

Burada aile içi etkileşimin şekli önemlidir. Ailede herkes kendi rolünü oynamalı ve temel güven figürleri (anne-baba) bilinçli ve sorumlu davranmalıdır.

- b) İşlevsellik: Aile;** neslin devamının sağlanması, kültür mirasının çocuklara aktarılması (ahlâk ilkeleri ve dini kuralların da aşama aşama öğretilmesi dahil), çocukların toplumsallaştırılması, ekonomik sorumluluklarını yerine getirmesi, boş zamanların en iyi şekilde değerlendirilebildiği bir birim olması, eğlendirme ve dinlendirme fonksiyonlarının bulunması gerekmektedir. Fonksiyonlarını yerine getiremeyen ailede bir eylem kırılması söz konusu olur ve herkes başına buyruk olarak yaşamaya başlar.
- c) Parçalanmış Aileler:** Ailenin kaza, boşanma, ölüm ve benzeri nedenlerle parçalanması ailenin üyelerle ilgili olarak “aile birliğini sağlama” işlevini yerine getirememesi sonucunu doğurmakta ve çocuklar güven figürü yoksunluğu sebebiyle temel güven duygusuna sahip olamamaktadır. Bu gerçek onu başka tercihlere zorlamaktadır.
- d) Bir Akran Grubuna Ait Olma İhtiyacı:** Aile gelişim dönemlerinin doğal sonucu olan bu ihtiyaca aşamalı, kontrollü şekilde yaklaşmalı ve saygı göstermelidir. İnsanların aidiyet ihtiyacı aile ile sınırlı değildir. Dış dünyaya açılan, kendini tahlil eden, ikilik düşüncesine sahip, kusurlarını gizleyen, bu kusurların yalnız kendisinin demi, yoksa başkalarında da var olup olmadığını merak eden çocukta topluluklara katılma isteği artmaktadır. Kendisindeki fizyolojik ve psikolojik değişiklikleri anlamak için haklı bir çabanın içine girmektedir. Burada, akran, aile ve yetişkin rehberliğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

2. Örgün Eğitim Kurumlarının İticiği

Ülkemizde okul çağı nüfusunun fazla olması, öğretmen sayısının nitel ve nicel olarak yetersizliği, öğretmenlerin psiko-sosyal ve kültürel rollerini yeterince oynayamamaları, sınıfların kalabalıklığı nedeniyle çocuklarla ilgilenilemeyeşi, anne-baba rollerinin yeterince oynanamayışı, fiziki mekânların yetersizliği (dershane, laboratuvar, müzik salonları, boş zaman etkinliklerine yönelik mekan düzenlemelerinin olmayışı v.b.) öğrencinin birey olarak dikkate alınmasını engellemekte, motivasyonu düşürmekte ve çocukları bazen okul dışına itmektedir. Okullarımızın çekici hale getirmesi, profesyonel rehberlik hizmetlerinin verilmesi ve okul aile birliklerinin uyum ve okula kazandırma amacına yönelik olarak yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

- a) Öğretmen ve Ailelerin Nota Dayalı Başarıya Koşullanmış olması:** Başarı nattan ibaret değildir. Öğrenme ve öğretme pedagojik, bilimsel ve profesyonel teknik ve yöntemlerle gerçekleştirilen bir süreçtir. İnsanların gelişim düzeyleri ile ve içinde buldukları psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik ortamlara göre farklılık göstermektedir. Kaldı ki öğretmenlerin not olarak takdir ettikleri puanlar, görecelidir. “Ömer Mart, Devlet ortaokul sınavlarında cevap olarak verilen Türkçe, Matematik ve Tabiat Bilgisi kağıtlarından üç tanesini seçip bu dersleri okullarda öğreten öğretmenlere puanlatmış; 10 üzerinden verilen puanların Matematikte 2-7 arasında, diğer iki derste ise daha geniş sınırlar arasında dağıldığını görmüştür.”¹⁹⁾

¹⁹⁾ M.Fuat Turgut; *Eğitimde Ölçme Değerlendirme Metodları*, Ankara, 1988, s.53

- b) **Güvensizlik:** Ülkemizde öğretmen-öğrencisinden, yöneticiler öğretmenlerden güven, sevgi ve dostluğu esirgerler. Bu konuda kısır döngü oluşmuş; eğitim-öğretim programının şekli unsurlarına uyma davranışı ön plana çıkmış, ders saatleri ve takvimin dışında kabul edilen görevler özel öğretim kurumlarına (özellikle dershanelere) devredilmiştir. Kendini yenileyen, bilimsel gelişmelerle ilgili, özverili, çalışkan öğretmenlerle statükocu öğretmenler bir tutulmuş, aileden kaçan çocuklara ne yazık ki okuldan kaçan öğretmen uygulaması eklenmeye başlamıştır.
- c) **Okullarda otoparklara değil oyun alanlarına ihtiyaç vardır.** Okul bahçelerinin asfaltlanması ve otopark haline dönüştürülmesi uygulaması eğitim yöneticilerinin hedef kitlenin temel gereksinimlerine bile önem vermediklerinin işaretidir.

3. Örgütlenme, Koordinasyon ve Yönetimsel Eksiklikler:

- a) **Örgütlenme ve Personel:** Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü; 81 il müdürlüğü, 84 çocuk yuvası, 107 yetiştirme yurdu, 63 huzurevi, 13 kreş ve gündüz bakımevi, 54 bakım ve rehabilitasyon merkezi, 58 toplum merkezi, 31 çocuk ve gençlik merkezi, 4 yaşlı danışma merkezi ve genel müdürlük bünyesindeki çok sayıda birimle birlikte hizmet vermektedir. Bu kurumsal rakamlar değişebilmektedir. Kurumun bakıma alınması, nakli v.b.gibi nedenlerle. Her şeyin merkezden yönetilip yönlendirildiği sosyal hizmetler alanı çok çeşitli (multi) hizmet alanlarından oluşmaktadır. Sosyal Hizmet Uzmanları için genel bir lisans programı uygulanmakta ve özel alan bilgisinden yoksun yetişmektedirler. Bu yoksunluk yönetime de yansımaktadırlar.

Başlangıçta da ifade edildiği gibi çok pahalı bir hizmet söz konusudur. Hantal sayılabilecek bu yapı sadeleştirilmelidir.

- b) **Koordinasyon Eksiklikleri:** Kamu sosyal hizmetleri, yerel yönetim sosyal hizmetleri, vakıf, dernek veya gerçek kişiler aracılığı ile verilen sosyal hizmetlerde standart birliği sağlanamamaktadır. Standartı iyi yetişmiş meslek elemanlarınca belirlenmek ve merkezce denetlenmek üzere, bu hizmetler yerel yönetimlere, vakıf, dernek ve gerçek kişilere devredilebilir, bu birim ve örgütlerle daha etkili işbirliği yapılabilir. Sosyal hizmetler ailelerin istekleri doğrultusunda örgüte devrettikleri hizmetler değildir. Şartlardan doğmuştur. Bu bakımdan hızla aileye dönüş önemlidir.
- c) **Yönetimsel Eksiklikler:** Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun amir hükümleri Genel Müdür ve Ana Hizmet Birimi yöneticilerinin Sosyal Hizmetler alanında yüksek öğrenim görmüş olmak veya sosyal hizmetler alanında tanınmış olmak şartı getirmiştir. Bu niteliğe ilave olarak üst düzey yöneticilerde modern, öğreten ve yetiştiren yönetici hususiyetleri aranmalıdır. Yani alan bilgisi, genel kültür ve mesleki formasyon önemlidir. Alan bilgisi ve mesleki formasyonu yetersiz yöneticiler sisteme kendilerini kabul ettiremezler. Böylece alan ve uygulamalarda; yönetimde katılımcılık azalmaktadır. Üst yöneticiler astlarından gelen mesleki ve geçerli önerilere zamanla kapılarını ya kapatmakta, ya da **öğrenen yönetici** rolü oynamaktadır. İkinci yol uzun, ince ve meşakkatli bir yoldur. Ayrıca meslek öğrenmenin asıl yeri üst düzey makamlar olmayıp; biraz önce üzerinde durduğumuz örgün ve yaygın eğitim kurumlarıdır.

- d) **Sosyal Yardımcılar:** Sosyal Hizmet Uzmanı, Çocuk Gelişimci ve Psikologların yardımcısı, multi disiplinle yetiştirilmiş; kurumlarda bakıcı anne, baba figürü yerine hizmet verecek, mahallelerde sosyal devletin gözü-kulağı olan “sosyal yardımcı”lar yetiştirilmelidir. Bunun için ön lisans dayalı “ Sosyal Yardım Hizmetleri Meslek Yüksekokulları” açılmalıdır. Hat, kurmay ve destek hizmet birimleri yerli yerine oturmalıdır. **Devletin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun, Aile Araştırma Kurumunun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun en uç temsilcisi, mahalledeki sosyal yardımcıları olacaktır. Odun isteyen odun, kömür isteyen kömür, yemek isteyen yemek, kırtasiye isteyen kırtasiye vermek demek devletin hali vakti yerinde iyiliksever bir vatandaş gibi hareket edemez. Sosyal devlet ya da sosyal refah devleti; bunların sürdürülebilir, güvenilir ve mesleki esaslara bağlı hizmetler olmasını sağlar.**
- e) Başta korunmaya muhtaç çocuklar ve yaşlılara verilen hizmetler olmak üzere kurum bakımı yerine “ evde bakım” hizmetleri desteklenip yaygınlaştırılmalıdır.
- f) Sorun; bugünden yarına çözülebilecek bir zabıta sorunu olarak algılanmamalıdır. Acil müdahale timi oluşturuldu, çocuklar da ailelerine iade edilecek iş bitecek anlayış ve uygulaması beklenen sonucu vermeyecektir. Konu; toplumsal bir süreç işidir. Planlı, programlı, çok boyutlu, mesleki ve bilimsel yaklaşımlar sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır. Konunun asıl sahibi ve sorumlusu ve uygulayıcıları bu süreçten soyutlanmamalıdır.

Sonuç

Ailelerin içinde buldukları ekonomik sıkıntılar aile sağlığı ve bütünlüğünü olumsuz yönde etkilemektedir. Aile, çocukları ile ilgili sorumluluklarından kurtulmak iş, meslek ve istihdamla ilgili bir himayeye sığınmak için yuva ve yurtları bir yatılı okul gibi görmektedir. Özellikle kırsal kesimde ailelerin maddi yönden desteklenmesi ve çocukların sıcak aile ortamından uzaklaşmasının önlenmesi gerekmektedir. Sadece pahalı personel giderinin ailelere nakdi yardım olarak ulaştırılması dahi birçok sorunu çözecektir.

Aileler hakkında kapsam geçerliği ve güvenilirliği yüksek bilimsel araştırmalar yapılmalıdır. Aile Araştırma Kurumu bir bilim kurumu haline getirilmelidir. Ailede çocuk, genç ve yaşlılara götürülecek hizmetler tesadüflere ve müracaatlara bağlı değil bilimsel esaslara göre götürülmelidir.

Anayasamızın amir hükmü gereği ailenin, ana ve çocukların korunması gerekmektedir. Bu hizmetin sağlıklı bir şekilde görülmesi; istatistiksel veriler ışığında ekip çalışması ve yaygın sosyal refah anlayışının oluşmasıyla mümkündür.

Ailede dengeli ilişkiler, sorumlulukların gelişmesi, yeni evlilerin rollerine hazırlanması, törel, sosyal ve duygusal olgunluğun sağlanması, üyelerin bilinç düzeylerinin artırılması için **Aile Eğitimi** programları yapılmalıdır. SHÇEK Genel Müdürlüğü bu programların hazırlanması ve uygulanmasında Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın imkânlarından yararlanmalıdır. Bu programlarla aile; psiko-sosyal ve kültürel açıdan da desteklenmiş olacaktır. Sağlıklı aileler sağlıklı toplumların temelidir.

Atatürk'ün deyimiyle **kimsesizlerin kimsesi** olan **Cumhuriyet** idaresi çerçevesinde; korumaya muhtaç çocukların, sokak çocuklarının, genç ve yaşlıların problemleri çözümlenecektir.

Kaynaklar

1. Danişmend , İ.H., Garb Menbalarına Göre Eski Türk Demokrasisi, İstanbul, 1964.
2. Bell, C.R., Yetiştiren Yöneticiler, KalDer Yayınları, No:19, İstanbul, 1998.
3. D.İ.E., Türkiye İstatistik Yıllığı, 2001.
4. Kaplan, M., Enginün. İ., Emil. B., Birinci. N., Uçman .A.; Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, C.II, İstanbul, 1981.
5. Karahasanoğlu, T., Türkiye'de Sosyal Güvenlik Çıkması, İstanbul, 1973 .
6. Riyazüssalih'in ve Tercemesi; 1.Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972.
7. Taneri, A., Türk Devlet Geleneği, Dün-Bugün, Ankara, 1981.
8. Turan, O., Selçuklular Zamanında Türkiye(1071-1318), İstanbul, 1971.
9. Turgut, M.F., Eğitimde Ölçme Değerlendirme Metodları, Ankara, 1988.
10. Türkmen, B., "Atatürk'ün Eğitime Verdiği Önem", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XV, Temmuz 1999, Sayı:44, Ankara, 1999.
11. Türkmen, B., Cumhuriyet Döneminde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Müesseseleri, Türk İnkılâp Tarihi Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1987.
12. Türkmen, B., "Korumaya Muhtaç Çocukların Eğitimi", Türk Yurdu, Cilt 10, Sayı:32,Ankara, 1990.
13. Türkmen, B., " Sokak Çocukları ve Eğitim ", Milli Eğitim, Sayı:135, Ankara, 1997.
14. Türkmen, B., Yaşlı Refahı ve Eğitim İlişkileri, Türk Yurdu, C.10, Sayı:35.
15. Yavuz, A.F., Kur'an-ı Kerîm ve Meali Âlisi, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul.